

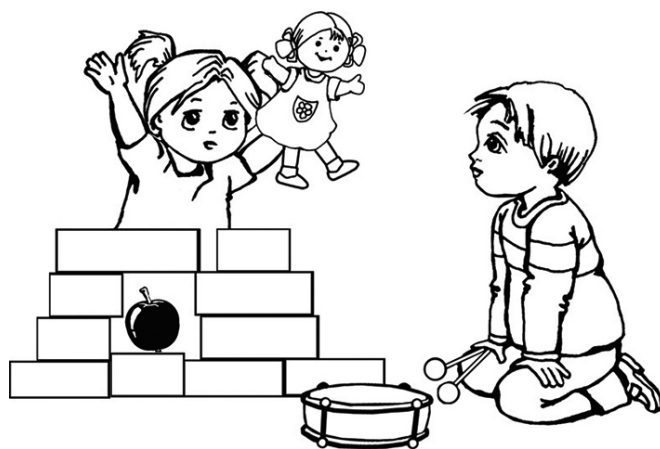
**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

Марія Чумарна

Світ малого українця

Рухливі розвивальні ігри

ДЛЯ ТАЛАНОВИТИХ
і КМІТЛИВИХ
ВІД 5 ДО 12

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН

УДК 373.3
ББК 74.202.5
Ч 90

Серія «Світ малого українця» заснована в 2006 році

Чумарна М.І.

Ч 90   Рухливі розвивальні ігри для талановитих і кмітливих : від 5 до 12 / М.І. Чумарна. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2017. — 72 с. — (Серія «Світ малого українця»).

ISBN 966-408-010-1 (серія)

ISBN 978-966-10-5186-6

30 рухливих музичних ігор, що розвинуть інтуїцію, вміння концентрувати увагу, координувати рухи тіла, здатність відчувати музичні ритми, творити образи внутрішнього світу всіма можливими засобами, — це саме те, що потрібне для повноцінного всебічного розвитку дітей у великих сім'ях, на родинних святах, в дитячих садках та початковій школі.

Ігри створені відомим педагогом, засновником авторської школи у Львові, письменницею Марією Чумарною на основі українського фольклору.

У книжці також вміщено мовні розвивальні ігри для найменших і розділ «Образотворення».

Книжка пропонується найширшому колу читачів.

УДК 373.3
ББК 74.202.5

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 966-408-010-1 (серія)
ISBN 978-966-10-5186-6

© Навчальна книга — Богдан, 2017

▪ Гра — як життя, життя — як гра ▪

Все у природі щомиті змінює свою динаміку — від руху до спокою, від активності до сну. Бо життя — це і є пульсуючий «танець» енергій, що творять живі форми, дають силу росту й розвитку всім живим істотам на Землі.

Для дитини гра — найважливіша передумова її здорового розвитку. Дорослі часто розмежовують дитячу гру та свою «поважну» діяльність. А насправді суттєвих відмінностей тут нема. Якщо вони й існують, то не на користь «ігор» дорослих, бо дитячі ігри не керуються установками розуму на матеріальну вигоду від діяльності, вони не можуть відбуватися в атмосфері примусу чи з обов'язку.

Дитяча гра — це чистий сплеск радісних емоцій, надчутливе сприйняття навколишнього світу, реальна праця тіла, психіки та душі над формуванням необхідних у житті умінь та навичок.

Тому до організації дитячих забав треба підходити з максимальною відповідальністю, яка полягає не в тому, щоби правильно все відтворити, змусити дітей точно виконувати команди ведучого. Якраз навпаки: вона зводиться до задіявання активної позиції дітей — їхньої уяви, фантазії, запалу, таланту.

Завдання дорослих координаторів гри — тонко спрямовувати дитячу активність у вольове пізнавальне русло, в атмосферу радісного виявлення власної сили, індивідуальних задатків, розкомплексувати учасників, допомагати їм ставати сильнішими, мудрішими, вправнішими і здоровішими.

Гра покликана загострити в дитини її інтуїцію, тактильні й сенсорні відчуття, згармонізувати емоційний та фізичний стан організму. Адже це — основа виживання в живій природі.

Надмірний розвиток інтелекту на тлі слабкої фізичної та вольової діяльності призводить в подальшому до ослаблення імунітету, який найбільш інтенсивно формується самою природою у віці до одного, а гартується до семи років. Всі ці «підвалини» здоров'я закладаються в атмосфері казкового світу, в якій дитячій свідомості найкомфортніше.

Безумовно, всі види ігрової діяльності дитини — це її «університети» від моменту народження. Через гру дитина пізнає себе, довколишній світ, розкриває всі фізичні, психічні, творчі й розумові здібності. Тобто — стає людиною.

Ігри бувають різними: в одних переважає мовний аспект, в інших — рухливий чи музичний.

Всі види творчості дитини теж можна назвати грою: малювання, ліплення, конструювання, звуконаслідування, театралізація. Саме у продуманій послідовності дитячих забав для дорослих наставників криється необмежена можливість позитивно впливати на всебічний здоровий розвиток дітей.

▪ Звук у грі ▪

Кожна гра має свій внутрішній ритм, який диктується самими її учасниками — залежно від віку, характеру, емоційного впливу. Він змінюється в процесі забави: спочатку може бути сповільненим, а потім прискорюватися, коли діти захоплюються і входять в азарт.

Дуже часто в дитячих садочках чи школах педагоги задають ритм на фортеп'яно чи іншому музичному інструменті. Він рідко збігається із внутрішнім ритмом учасників гри, і діти швидко втомлюються.

Тон у грі повинні задавати самі її учасники. І найкращим ритмічним супроводом є поплескування долонями, притупування ніжками. Все тіло дитини гармонійно перебуває у взаємодії з іншими дітьми, її емоції зливаються з емоціями інших. Принагідно відбувається активний «масаж» долонь, пальців, ступнів ніг.

Добре, якщо при цьому гравці використовують ще й найпростіші музичні інструменти.

Звук — це джерело енергії. Вчені дійшли висновку, що музика «збуджує» творчі області мозку і наповнює їх енергією.

«Деякі звуки діють, як пара чашок доброї кави», — таку думку висловив видатний французький фахівець у галузі вивчення слуху Альфред Томатіс. Він прийшов до відкриття: «Вухо призначене не тільки для того, щоб чути, але і щоб жити енергією розум і тіло... Клітини мозку працюють як маленькі батарейки-акумулятори. Вони заряджаються не шляхом метаболізму тіла, а за допомогою енергії звуків».

Американські вчені дослідили, що музика допомагає в навчанні, концентрації уваги та покращенні пам'яті.

Бо музика — це найперше ритм. А вміння ритмічно спрямувати дитячу моторику, емоційну і творчу активність справді ефективно «заряджає» дитину і викликає в неї захоплення, відчуття радості.

Особливо це важливо для дітей дошкільного віку.

Дуже важливим у komponуванні змістового наповнення гри є ненав'язливе входження у таємниці природи, виховання у дітей неписаних правил взаємодії з усіма живими створіннями.

Імітуючи поведки і характери різних тварин, прискорюючи або уповільнюючи свій рух залежно від того, в якій «шкурі» перебуває наш гравець, він змінює не лише ритм свого танцю, а й своє ставлення до тих звірят, з якими намагається «порозумітися», вдачу яких пробує відтворити.

Але найважливішою у грі є таки власна воля діяти так, як пориваються діяти тіло і настрої. І це необхідно всіляко підтримувати й заохочувати, бо в емоційній грі дитині найлегше почуватися розкованою, сміливою, впевненою і безстрашною.

Світ єдиний — і він «танцює» разом із дітьми, допомагаючи їм вирости дорослими господарями власного життя. Тому, надаючи можливість кожній дитині упродовж гри побувати віртуально у свідомості різних живих створінь, в характерах зовсім не схожих між собою героїв байок і казок, ми допомагаємо їй швидко переорієнтувати своє сприйняття довкілля, викристалізувати мислення, уяву, швидкість реагування.

▪ Рух і здоров'я ▪

Гра — це здоров'я. Швидка зміна позицій у грі дуже позитивно впливає на психофізичний розвиток дитини.

Короткі ігри корисно грати на перервах, в паузах між заняттями, аби дати можливість емоційно перемикатися, задіювати різні емоційно-вольові стани.

І музика тут відіграє дуже важливу роль. Ритмічна канва танцю вводить все тіло і свідомість дитини у гармонійний лад, допомагає швидше орієнтуватися в просторі, відчувати рівновагу та емоційний баланс з іншими учасниками гри.

На жаль, у суспільстві домінує культ слухняної і посидючої дитини. Але те, що зручно дорослим, протидіє самій дитячій природі. Бо формується засиджений кістково-непорушний динамічний стереотип. В посидючих дітей пригасає координація в просторі, швидкість зорово-моторної реакції. Сидіння за партами з першого по третій клас, як показали дослідження, в декілька разів зменшує зорову моторність дітей. Засидженість загніплює тіло, а це — проблеми серцево-судинної системи. Останнім часом серцеві недуги дітей призводять до того, що вони не витримують раптових фізичних навантажень.

Декілька років тому озвучувалась сумна статистика: за рік перебування дитини у школі на 20 відсотків збільшується захворюваність на серце, до кінця школи — на 60. Найбільш елітні школи, де акцент саме на сидячому, інтелектуальному способі занять, випускають дітей із порушеннями серцево-судинної системи. Сьогодні у школі п'ять відсотків всієї неврології — інсульти та інфаркти.

Діафрагма — «друге серце». Вона працює вільно, коли людина стоїть. Коли ж дитина сидить, серце не може ефективно передавати геодинамічну хвилю. У «зігнутих» за партами дітей «друге серце» майже не працює.

Голова теж повинна перебувати в русі, бо кров не поступатиме до судин мозку. Антигравітаційна система людини потребує, щоб коливальний центр видавав близько 60 коливань за секунду. Всі «системи шлюзування», які забезпечують клітині свіжі метаболічні речовини і здійснюють відтік відшлякованих речовин, повинні працювати гармонійно, — тоді дитина буде здоровою.

Якщо взяти до уваги, що діти у школі неякісно харчуються, крамниці заповнені шкідливими продуктами, то зашлакованість організму отруйними речовинами стає критичною для здоров'я.

І тільки рухливий спосіб життя може цьому зарадити.

Мислення дитини, її життєва активність починаються з руху. Засидженість і комфортність, які так культивуються у сучасному світі, не є нашими союзниками. Всі ці не вельми приємні для вуха дані досліджень наводяться для того, аби ми, дорослі, серйозніше поставилися до теми рухливого, активного, емоційного розвитку своїх дітей.

Ігри, запропоновані у цій книжці, мають за мету допомогти багатодітним сім'ям, дитячим садочкам, школам організувати дозвілля дітей так, щоби у грі водночас взаємодіяли увага, увага, спостережливність, товариськість, щоби вони включалися у гру всіма відчуттями, вміннями, витворюючи «образи» гри ритмічними танцями, музичними мелодіями, словесними примовками, принагідно тренуючи пам'ять. І вчилися творити свій казковий всесвіт всіма можливими ігровими засобами.

▪ Як ми бачимо світ ▪

В українській мові є дуже вагоме слово «образ».

Образ — це не лише те, що ми бачимо, відображаємо на малюнку чи змальовуємо словами. Образ — це повнота створеного, яку люди здатні сприймати тільки частково: зором, нюхом, слухом, відчуттями. Але ми не в силі сприймати цілісний образ дерева, квітки, людини у її повноті буття, адже ромашка відцвіте, а наступної весни її образ відродиться вже в іншій квітці, яблуня відтворить свій образ в новому пагоні і т.п.

Вживаючи слово «образотворення», що ми вкладаємо у це поняття? Що насправді здатна людина відобразити у своєму творінні? Наскільки повним буде створений нею відбиток образу? Чи зуміє вона хоча б частково викликати в нас певні асоціації, відчуття? Чи зможе намальоване дерево передати різнобарвність, вік, «настрій» тієї рослини, яку споглядало наше око? І чи відображення лише побаченого очима можна назвати образом? Як ще людина може бачити і відтворювати світ образів?

Дуже багато риторичних запитань, які ставлю лише для того, аби кожен задумався, як іноді поверхово і легковажно вживаємо слово «образотворення». Бо єдиним «образотворцем» у Всесвіті є Бог — невидимий Майстер Сущого. Бо для творення будь-чого — Всесвіту чи хатинки — потрібні образ (ідея, задум), ім'я, назва (Слово), а тоді вже матеріали для втілення задуму: космічний пил, вогонь, вода, чи вода, глина і дерево. У випадку дитини — папір, фарби чи олівці.

Але первинним є внутрішній образ, який не можна нав'язати зовні, бо це не мистецтво, а ремесло, відтворюваність чужої ідеї.

Коли дитині дають завдання намалювати куб чи квадрат, деревце або хатинку за уже заданим зразком, — то це, безумовно, не є образотворчим мистецтвом. Це просте копіювання видимих лише оком речей, яке не зворушує глибинного емоційного сприйняття дитини.

Зір — дивовижна здатність, яка творить в мозку людини свій особливий всесвіт. Людина бачить завдяки трьом органам: окові, оптичному нерву і центру зору в корі головного мозку. Очі перетворюють світло в електричні сигнали і передають їх через оптичний нерв у зоровий центр — «кінозал» мозку. Оптичний нерв переносить потік електронів від очей в мозок так само, як кабель в телевізор. Зоровий центр, розташований за вухами, в потиличній частині голови, буде за отриманими сигналами зображення. Таким чином, ми бачимо «усередині голови», хоча здається, що навколишній світ у нас перед очима.

Відомо, що здатність бачити світ у внутрішньому «кінотеатрі» в кожній людини має свої унікальні особливості. Скажімо, дальтоніки розрізняють не всі кольори веселкового спектра, і це вже надає їхньому внутрішньому «всесвіту» особливого забарвлення.

У сприйнятті незримого світу енергії і духу очі не відіграють майже ніякої ролі. Сітківка реєструє досить вузький діапазон електромагнітного спектра. Очі не здатні бачити ультрафіолетові та інфрачервоні промені, на які активно реагує шкіра.

Однак сама кора головного мозку — дуже примітний орган. Вона здатна перетворювати електричні імпульси, що надходять з оптичного нерва, у яскраві образи.

У ранньому дитинстві кількість нервових каналів у корі головного мозку, які здатні якнайповніше сприймати та обробляти інформацію, незрівнянно більша, ніж у дорослих. Цими каналами переносяться багатющі чуттєві дані: образи, звуки, запахи, дотикові та смакові відчуття.

Світ, побачений дитячими очима, значно барвистіший і красивіший за той, що грубо нав'язує прагматичне око дорослої людини, для якої слово «образ» майже нічого не означає.

Уявіть собі мандрівку дитини і дорослого через луг до річки. Доросла людина кинула прямий погляд — та й пішла навпростець, маючи перед внутрішнім зором лише берег ріки. А дитина тримає в полі зору кожну бадилинку, жучка й метелика, яких зустріла дорогою, вона проживає кожен захопливий момент своїх вражень.

Дорослі змушують її відтворити на малюнку лише пряму лінію — від порога до річки. І всіх метеликів та жучків, яких дитина зобразить більшими за річку (бо такими їх відчуло і побачило дитяче серце), дорослі «вчителі малювання» вважатимуть зайвими.

Ви споглядали, як діти малюють своє найближче оточення? Для психологів ці малюнки — повний «діагноз» внутрішньої самооцінки дитини, її взаємин з членами сім'ї, друзями.

Дитина відчуває, ще не усвідомлюючи ієрархічності дорослого світосприймання, що вона є центром всього світу. І самооцінка свого «Я» в колі найближчого оточення — в колі сім'ї, друзів, улюблених тварин чи речей — проявляється на малюнку.

Якщо ця самооцінка висока, то дитина намалює себе найбільшою, а далі величина зображень залежатиме від внутрішньої «ієрархії» її любові: скажімо, постать мами може бути нижчою за дитячу, але вищою за татову. Іноді на першому місці опиниться маленька сестричка чи братик. А буває й так, що себе дитя зобразить десь у куточку, — і це його власне бачення свого місця в колі близьких людей.

Важливим у психологічному «образі» сім'ї на дитячому малюнку буде також рівень прорисовування деталей портрета: мамі вона намалює і очка, і ротик, підкреслить навіть якусь особливу деталь її одягу, а тата може зобразити схематично.

Ці дитячі малюнки — це спроба не просто відобразити зовнішню схожість, а й відтворити внутрішню значимість персонажів.

Незримий світ не можна побачити очима логіки і розуму. Потрібно відродити в собі дитячу простодушність і початкове сприйняття. Дитина досліджує світ навпомацки, вчиться розрізняти кольори, «смакує» язичком, сканує пальчиками...

Це безпосереднє, первинне сприйняття. Про нього Христос сказав: «Хто не прийме Царства Божого, як дитя, той не ввійде до нього». Він мав на увазі, що нам треба повернутися до дитячої довірливості і простоти, навчав нас сприймати світ без упередженості, в радості. Дорослий прагматизм заважає нам доторкнутися до таїнств життя. Тих, хто спокушає дітей своєю грубою прагматичною недолугістю, Він застерігав великою відповідальністю перед Богом.

Щоб побачити образи внутрішнього світу, відновити зв'язок з джерелом свого внутрішнього світла, людині треба помандрувати у «світ за очі», як про це говориться в казці. Цей світ за очима — і є те невидиме джерело внутрішнього світла, яке допомагає героєві казки відкривати нові царства, знаходити неймовірних помічників, долати страх перед усіма чудовиськами та перемагати.

▪ Зображальність і відтворення форм ▪

У школі акцентують саме на вмінні дитини точно передати на папері виміру подібність речей. Найбільше знудження викликає у дітей виконання завдань типу малювання хатки, дерева, весни чи осені (не важлива тема, а сам підхід до творчості). Якщо за своє невміння відтворити задане дитина ще й отримує негативну оцінку, у ній вбивається природне бажання до творчості. Тому багато дітей не люблять уроків малювання.

У даний час обговорюється питання про те, чи варто вводити у програму початкової школи уроки малювання або уроки творчості, як їх називають. Не буду вдаватися в подробиці дискусій, бо зменшення предметного навантаження дітей за рахунок занять з музичного чи естетичного виховання насправді їх не розвантажує, а позбавляє навчальний процес живого струменя творчості.

Розвантажувати треба за рахунок таких предметів як логіка, інформатика чи іноземні мови, бо вони реально затуманюють мислену сферу дитини важкою для засвоєння інформацією.

Навики користування комп'ютером на побутовому рівні має на нинішній день практично кожна дитина, і нема потреби навчати її основ комп'ютерної грамотності.

Логічне мислення активно розвивається в дітей після одинадцяти років, і логікою, на мою думку, треба наповнити зміст навчальних програм та підручників, у хаотичному компоненті яких надто мало логічної доцільності, природовідповідності, вмотивованості і послідовності.

А іноземні мови засвоюються легко тоді, коли уже сформовано мислену сферу рідною мовою, коли дитина володіє основним понятійним арсеналом і може свідомо вводити у коло своїх понять іншомовний простір.

Для ефективності вивчення (а не механічного прокручування) іноземних мов необхідно створити середовище спілкування та вмотивованість — це теж після одинадцяти років. Стара класична гімназійна освіта демонструвала нам, як після початкової школи діти активно вивчають водночас декілька іноземних мов і стають поліглотами (приклад хоча б Івана Франка).

Основними предметними потоками в початковій школі мають бути рідна мова і література, математика і природознавство.

Звичайно, якщо творчо і вдумливо підходити до основ початкової освіти, то треба змінити сам принцип навчання: штучно не розчленовувати навчальні потоки, давати дітям цілісне уявлення про людину і світ.

Можу розказати про досвід своєї авторської школи, де діти отримували повноцінну музичну освіту паралельно із загальнопредметним навчанням. Уроків малювання у нас не було, процес образотворення став складовим компонентом навчальної діяльності дітей. Діти малювали завжди: і на уроках математики, і особливо на уроках природознавства чи літератури. Але це не була зображальність, а власне образотворення, про яке розповім в окремому розділі.

Копіювальність, відображення на малюнку видимих предметів у ранньому періоді розвитку доцільні в тих випадках, коли ставите за мету розвинути в дитини спостережливість, увагу. Зображення круга, квадрата, трикутника — основних геометричних фігур, які присутні у всіх конструкціях живої природи, — не лише виробляє моторику пальців, розвиває увагу, внутрішню концентрацію, а й згармонізовує внутрішню енергетику, є своє-

рідною медитацією. З допомогою відтворення многогранників можна добре розвинути просторові уявлення: право—ліво, низ—верх, довгий—короткий і т.п.

Але образи проблискують у свідомості людини тоді, коли вона не розглядає видимі предмети, а споглядає природу. Споглядання включає в себе не просто бачення очима, а відчуття, вслуховування, переживання: емоції та настрої. Таке образотворення теж не є вичерпно повним, але воно не має в собі тиску заданості, обов'язковості, примусу, і тому приносить людині естетичне задоволення.

Вільне і спонтанне входження дитини у свою підсвідомість — це дуже тонкий і всеохопний процес, який розкомплексовує її, вивільняє життєву енергію, дозволяє з усією повнотою «зачерпнути» силу і фантазію з безсмертної «кринички», що хлюпочеться в глибинах нашої генетичної пам'яті і дозволяє дитині широко розправити в польоті свої «крильця».

Образотворення народжується із внутрішнього об'ємного «бачення».

▪ Мовний розвиток дітей ▪

У віці двох років діти уже мислять реченнями, але вимовляють лише окремі слова або фрази. Інколи їхня розмова буває дуже інтенсивною, але нерозбірливою. Тому треба навчити їх спокійно та вдумливо вимовляти слова і будувати фрази.

Для цього з великим успіхом можна використовувати народні ігри, які ви вже апробували, коли дитя ще не вмело ходити. У дитячому садочку ці ігри обов'язково мають бути рольовими і рухливими, добре візуалізованими в картинках чи декораціях, аби дитина могла називати те, що бачить та відчуває.

Одразу акцентуємо вашу увагу на тому, про що говорилося на початку цієї книжечки: людина «мислить» і сприймає світ не лише розумом та п'ятьма органами чуттів, вона пізнає світ з допомогою так званої з'єднувальної тканини, яка проявляється на шкірі. Тому в дитячих іграх найбільше активізуються саме руки — вони весь час зображають, плескають, творять різні уявні форми.

Сучасні дослідження підтверджують те, що люди знали давно і передавали на рівні традиційних дитячих забав: кожен із пальців руки має своє «представництво» у корі великих півкуль головного мозку і через них активізуються всі його центри. Скажімо, центр волі проявляє себе в активності великого пальця. Якщо новонароджена дитина більше трьох діб тримає цей палець затиснутим, з нею вже починали пальчикові ігри, аби розвинути волю. І все це треба було робити дуже вчасно, бо перші дні й тижні життя є найбільш швидкісними в плані активізації життєвих сил і важливими для розвитку всіх пізнавальних функцій.

Розвиток рухів пальців передуює появі артикуляції звуків, звукосполучень. Мовлення дитини перебуває у прямій залежності від розвитку дрібної моторики руки. Видатний український педагог Василь Сухомлинський відзначав, що «розум дитини знаходиться на кінчику пальців».

У східних практиках відомі жести рук, які розвивають внутрішню енергетику людини: так звані мудри. В нашій традиції виховання ці «мудри» присутні у всіх пальчикових забавах, і супроводжуються вони саме мовними вправами та віршуваннями, співомовками.

▪ Дитина і телеекран: сучасний погляд ▪

Багато батьків полегшено зітхнули, коли з'явилася можливість посадити дитину перед екраном комп'ютера чи телевізора і вивільнити свій час. Але зараз ця «комфортність» стала великою загрозою для здоров'я. Про вплив сучасних технологій на психіку, здоров'я та інтелект дітей говориться багато і робляться різні висновки. Але слід поглянути на цю проблему «з глибини»: що ж діється на тому «невидимому фронті», який на перший погляд не є помітним. Адже тотальному впливу телепростору піддається всього лише друге покоління дітей (бабусі сучасних школяриків не виростили перед телевізором чи комп'ютером).

Сучасний німецький педагог і дослідник Райнер Пацлаф у книзі «Застиглий погляд. Фізіологічний вплив телебачення на розвиток дітей» ґрунтовно розглядає цю проблему саме з точки зору невидимих на перший погляд наслідків.

Інтенсивний розвиток дитини в середньому до одинадцяти років дослідники порівнюють з вікнами, які відчиняються в певний період життя і дають дитині необмежені можливості для саморозвитку, а потім зачиняються, і повернути втрачені шанси уже неможливо. Скажімо, становлення імунітету проти всіх сторонніх впливів на організм найбільш потужно відбувається у віці до одного року. Саме тому природний інстинкт підказує дитині, що потрібно «сканувати» своїм язичком все довкола, аби організм виробив потужний захист проти різних бактерій. Якщо дитяче середовище у такому віці «стерилізували», — її «віконечко» зачинилось, і можливість скористатися могутнім засобом природної імунізації було втрачено. На думку автора, який опирається на дані досліджень багатьох учених у цій галузі, перша основна стадія розвитку мозку дитини завершується у трирічному віці. Якщо на цьому етапі дитині обмежити доступ до всього діапазону можливих видів діяльності та досвіду, багато нейрональних зв'язків не встигають утворитися, і об'єм мозку зостається на 25-30 відсотків меншим.

Упродовж перших чотирьох років життя дитина вчиться стояти прямо, ходити твердо і координувати рухи рук. У проміжку між чотирма і десятьма роками з допомогою вправ ще можна розвинути тонку моторику рук і кін-

цівок, а далі така можливість втрачається. Саме в цей період в природних умовах у дитини формується гострота зору і об'ємно-просторове бачення. Але тонка моторика, що керує мускулатурою ока і необхідна для цілеспрямованого сканування поля зору, розвивається приблизно до дев'ятого року дитини. Всі ж найважливіші складові управління зором повністю формуються лише у віці вісімнадцяти років. Саме від того, наскільки успішно дитина подолає цю другу фазу розвитку, залежить ступінь розкриття всього діапазону її можливостей. В першій фазі дитина навчається не розумом, а всім тілом. Дитина до трьох років здатна осягати лиш те, що вона «схоплює» руками, її досвід — чуттєво-конкретний.

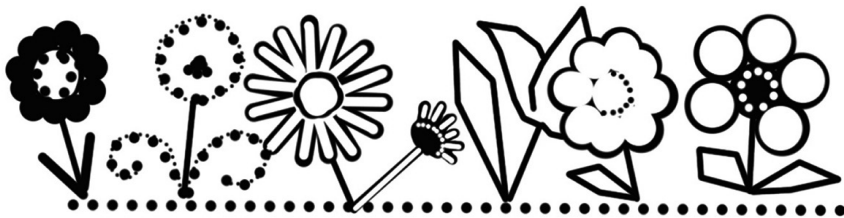
І особливо наголошується на впливі мовлення, живого спілкування. Телевізор, який насичує дитячий розум різномовними поняттями, творить в її голові хаос і заважає виробити мовні навички, які вона отримує в живому спілкуванні зі своїм оточенням. Дитина має потримати в руках, поспробувати на смак речі, які її оточують, і запам'ятати їхні назви.

Мова живе спільнотою, до якої входить не тільки слово як таке, а й все, що можна назвати музикою: мелодика фрази та наголос, тембр та інтонація, ритмічні структури, нюанси голосу, темп розмови. Все це впливає на малюків набагато сильніше, ніж зміст сказаного. Тому спілкування з близькими людьми не можна замінити жодними розвивальними програмами чи мультфільмами.

МОВНИЙ РОЗВИТОК

ІГРИ ДЛЯ НАЙМЕНШИХ

Дибки, дибки!

Це гра для найменших. Будується на імітації рухів. Її можна розігрувати з пальчиковим театром, з ляльками або з самою дитиною, заохочуючи її ходити і підстрибувати.

Дибки, дибки!
Ходить котик по лавочці,
водить кішку за лапочки:
диб, диб, диб.

А ти, кицю, ходи, ходи,
та не бігай до води,
бо водичка холоднеська —
змерзне киця гарнеська!

Стрибки, стрибки!
Котик вмів вже стрибати,
буде кицю научати:
стриб, стриб, стриб!

Кра, ворона, кра!

Чи знають діти, хто така ворона? Покажіть її у природі чи на малюнку. Далі розберімося зі словами «полиця», «поріг» та «каша». Якщо все зрозуміле, можемо починати гру. Навряд чи дворічні діти збагнуть зміст цих понять. Тому акцентуймо на музичному, ритмічному, емоційному характері гри, який вони відчують всіма клітинками свого тіла. Нехай діти самі «причепурять» хатку ворони і розмістять у ній речі так, як вважають за потрібне. Тоді поділять між собою ролі: хто буде матінкою-вороною, а хто — дітками.

Для дітей трирічного віку гру уже можна розширити. Ось хоча би так.

Вихователь починає гру словами:

Кра, кра, ворона!
На порозі сиділа,
дітям кашу варила.

Діти повторюють, а «ворона» в цей час бере миску і робить вигляд, що замішує кашу.

Діти, примовляючи, можуть приплескувати в долоні та притупувати ніжками. «Ворона» буде пританцьовувати з мискою.

Далі у гру вступають «вороненята»:

Кра, кра, мамо, кра!
Вже нам їстоньки пора!